

ASALTUL COMUNIST ASUPRA ȘCOLII. ANII DE ÎNCEPUT, 1947-1948

Bogdan TEODORESCU*

The communist assault on the school. Early years, 1947-1948 (Abstract)

The Archives of the Ministry of Religious Affairs and Public Instruction, which actually contain documents of the Ministry of National Education and of the Ministry of Public Instruction, the titles of the relevant departments in those years, have recently been made available to researchers and the interested public. Certain long-standing appreciations have been confirmed, but it also brought an insight into the Romanian school at a turning point in history. The Communist assault on the education system could not succeed in the short term, even if it used commonly-used methods. Its goals were to get rid of undesirables persons and his opponents and joining to high standards of civilization.

This ambitious program should have elevated Romanian society to high cultural standards such as full literacy, school extension to 7 years, including the rural area, diversification of secondary school with an emphasis on technical high schools. But its implementation was solved exclusively by means of forced ideology, coercion and repression, so a bright project was completed with dark means.

Moreover, in their general strategy, but also in their tactics, the Communists seemed to ignore the economic situation of Romania at that time. It was a country that was still underdeveloped, crushed by a ruthless war and the ruinous debts that followed, with a chronically underfinanced school and consequently without any material resources. The situation was not better either as regards the human resources available, because the change and progress of the school could only be achieved by enhancing its quality, which in those years was far from necessary as hundreds of teachers and teachers were "compressed", harassed and manipulated and in certain situations detained, often without trial, in the communist gulag.

Only a few years later, after repeated analyzes that clearly showed his failure, political leadership weakened the tension and gradually allowed the survivors of the years of repression to return from where they had been driven away.

From the tumult of those years, we retain the heroic effort of a good part of the teaching staff present in schools, people who despite complicated and hostile times, have not betrayed their purpose and eventually saved the school, giving generations of students the chance to make a difference in their lives.

Keywords: Sovietization, repression, purification, political school, literacy, industrialization.

* prof. dr., Secretarul General al SȘIR.

Să facem împreună, spre a ne familiariza cu subiectul, un mic exercițiu de imaginație, închipuindu-ne măcar pentru o clipă că ne-am întoarce cu șapte decenii în urmă. Suntem în 1950, la doi ani după ce învățământul a fost reglementat printr-un decret lege și în consecință școala se află în plin proces de transformare. Ce putea observa în prima sa zi după ce îi trecuse pragul un copil la vârsta primei sale experiențe didactice? Să-l urmărim cu atenție. După ce a deschis o ușă masivă din lemn, iată-l intrat într-un hol spațios, în jurul căruia erau dispuse mai multe săli identice cu altul, așezat la etaj.

Spre a ajunge acolo, a trebuit să urce o scară de lemn, scârțâind din toate încheieturile și care, și-a dat seama mai târziu, că se balansa amenințător, mai cu seamă la orele de vârf, când era tropăită concomitent de câteva zeci de elevi. Aerul vetust și mohorât al locului, bine odorizat cu un insecticid și un raticid înțepător, parcă se risipea când te trezeai dintr-o dată sub o cupolă de sticlă care răspândea în jur lumină și căldură. Viitorul elev nu era singur, venise cu bunica, profesoară la Școala Normală din vecinătate și care știa bine locurile, inclusiv sala de clasă unde trebuia în cele din urmă să ajungă.

După o mică inspecție la etaj, coborâre și la parter, intrară în prima încăpere pe dreapta, unde copilul observă mai întâi rândurile de bănci așezate în ordine și, în mijloc, un podium, pe care se afla o masă cu un scaun – catedră. În spate, trona o tablă mare, neagră, și văzându-le pe toate, viitorul școlar simți în jur un aer de autoritate. În fine, rotindu-și ochii, descoperi în fața sa, pe peretele dinspre stradă, patru mari portrete, înfățișând bărbați de aceeași vârstă, deosebiți – i se păru lui – doar de părul care le acoperea chipurile. Dedesubt – știa să citească – desluși un apel atrăgător: *Învățați. învățați. învățați!* și un nume de care mai auzise: *Lenin*. Nu era timp de prea multe comentarii, apărură alături de ei și învățătoarea, o femeie mărunțică, vizibil intrată în al șaselea deceniu de viață care, de când isprăvisese Școala Normală cunoscuse și anii complicați ai Regelui Ferdinand dar și dictatura carlistă și antonesciană și, în fine, regimul comunist.

Aici, în această sală de clasă, parcă timpul se oprise în loc și aproape nimic nu se schimbaseră din vremea lui Spiru Haret, ctitorul Școlii de băieți al cărui elev ajunsese: locurile, clădirile și oamenii păreau a fi la fel cu ce a fost ieri sau alaltăieri. În realitate, multe erau în plină schimbare, iar altele se schimbaseră deja.

În raportul politic al Comitetului Central, la Congresul Partidului Muncitoresc Român (21 februarie 1948), secretarul general Gheorghe Gheorghiu Dej marca evenimentele care jalonaseră preluarea puterii de către comuniști în România: 23 august (răsturnarea dictaturii antonesciene, întoarcerea armelor împotriva Germaniei fasciste și „eliberarea” României de către glorioasele armate sovietice); 6 martie (formarea primului guvern de concentrare democratică), reforma agrară, alegerile parlamentare (câștigate de un bloc de partide democrate conduse de P.C.R.), transformările petrecute în țara noastră în ultima jumătate a anului care s-a scurs (abolirea monarhiei), toate concluzionate drept „etape diferite ale aceluiași proces de făurire prin lupta poporului muncitor, a unui regim de democrație populară. Rezultatul acestui proces este Republica Populară Română”¹.

¹ Roller, 1952, VII.

Fiind prin excelență un domeniu al formării, de care depindea în mod hotărâtor atât prezentul cât și viitorul societății românești, școala a atras de la început atenția noilor decidenți ai puterii, care, după modele sovietice, au alcătuit un program al schimbării pentru învățământul preuniversitar, ale cărui prime obiective au fost puse în lucru încă în anii 1946-1948. Că este așa, o dovedește și un document al Comitetului Central care constituia în februarie 1947 o Comisie Centrală a Învățământului care aștepta propuneri pentru reorganizarea școlii de toate gradele, plecând însă de la propriile obiective: „defascizarea și reeducarea corpului didactic, deblocarea cadrelor fascizate și necorespunzătoare, promovarea de noi cadre didactice, serios pregătite și cu concepții democratice, care să pregătească o reformă generală în acest domeniu, în direcție practică și realistă”².

Pentru început, marile obiective ale viitorului trebuiau pregătite printr-o atentă selecție a cadrelor și transformarea comunistă a școlii de aici a început. Împrejurările complexe de la jumătatea anilor 1940 s-au dovedit favorabile acestui program. Defascizarea aparatului de stat s-a rezolvat prin legile de purificare din toamna 1944 și iarna 1944-1945, care au furnizat un bun pretext pentru epurarea din școala de toate gradele a celor neagreați pentru că aveau alte convingeri politice decât cele ale comuniștilor, acțiune care s-a prelungit ulterior până la sfârșitul anilor 1950, deși avea doar menirea să curețe administrația de stat de oamenii dictaturii antonesciene³.

Alegerile parlamentare din noiembrie 1946 au fost de asemenea o bună ocazie pentru a face publice unele apartenențe politice, mai cu seamă la partidele „istorice” învinse și în același timp, și a unor atitudini anticomuniste și antisovietice. Pentru a înțelege motivele și anvergura acestei acțiuni, trebuie să caracterizăm în termeni generali corpul didactic în a doua parte a anilor 1940, când domina aici o majoritate cu o bună pregătire științifică și didactică, având o puternică conștiință a valorii personale și de grup și care era animată și de civism, și de convingeri politice care înclinau mai mult spre centru și dreapta politică.

Spargerea acestui bloc și remodelarea sa era o misiune dificilă pe care însă conducerea comunistă și-a asumat-o imediat, punând la cale o tactică simplă și care își mai verificase eficiența: îndepărtarea indezirabililor, reeducarea (ideologică) a celor docili și înlocuirea treptată a locurilor rămase libere cu persoane loiale, mai târziu cu oameni tineri formați corespunzător în școli și universități comuniste.

Categoria celor nedoriți era foarte largă. Intrau aici membri partidelor „istorice”, care asigurau încă o opoziție politică legală în 1947, membri ascunși ai mișcării legionare, persoanele aparținice care afirmaseră atitudini anticomuniste și antisovietice și, nu în ultimul rând, elita didactică, neconformă pentru că avea opinii și conștiința întâietății. Toți aceștia vor fi considerați dușmani declarați ai noului regim și treptat, cu mijloace de tot felul vor fi îndepărtați din școală, mai spectaculos în învățământul universitar, oarecum mai discret în cel elementar și mediu, dar cu rezultate în cele din urmă asemănătoare.

După câteva luni de la încheierea alegerilor parlamentare, pe când încă România mai era o democrație, a început răfuiala așteptată. Ministerul Educației

² S.A.N.I.C., C.C. al P.C.R., SPA, 30/1947, 20.

³ Someșan, 2004, 243-245; Teodorescu, 2015a, 25.

Naționale (M.E.N.), transformat ad-hoc în poliție politică, cu largul concurs al aliaților P.C.R. din blocul care câștigase scrutinul recent, culegea și transmitea informații despre posibili indezirabili deferiți ulterior unei comisii de disciplină și de regulă risipiți la alte școli sau eliminați⁴.

Totodată, P.C.R. încuraja tacit constituirea sindicatelor în școli și pentru personalul administrativ (în rândul cărora intrau și mulți oameni simpli ușor de manipulat), în unele locuri, cum se va vedea și în cele ce urmează, utilizate ca instrument de destabilizare și de discreditare a conducerilor constituite și a directorilor în funcție. Când conflictul din școală ajungea la punctul culminant, la cererea celor interesați era declanșată o anchetă în cursul căreia toate părțile aflate în conflict erau solicitate să dea declarații din care nu lipseau tot felul de incriminări, material suficient pentru îndepărtarea celor nedorți⁵.

Aceste campanii care inaugurau transformările „revoluționare” ale învățământului găseau la ministerul de resort persoane și echipe în continuă mișcare. În 1947, deținătorul portofoliului era ziaristul social-democrat Ștefan Voitec, recompensat cu un lung mandat (îl preluase odată cu al doilea guvern Sănătescu, în toamna 1944), pentru acțiunea de eliminare din P.S.D. a unui grup anticomunist (care sub conducerea lui Constantin Titel Petrescu va constitui, înainte de alegerile din 1946 un P.S.D. independent), ceea ce a rămas fiind un aliat constant al P.C.R. până la marea fuziune din februarie 1948⁶. Totuși Voitec nu a lăsat în urma lui numai elogii. Acceptase, în condițiile în care primul guvern Groza cuprindea demnitari din P.N.L. Tătărescu și P.N.Ț. Anton Alexandrescu, funcționari din aceste formațiuni politice, și la P.C.R. se observase lipsa sa de vigilență și fermitate, motiv pentru care se constituise, pe lângă Comitetul Central, o Comisie a Învățământului și cu scopul de a urmări modul în care era desfășurat programul educației⁷.

Astfel, la câteva luni după ce Voitec nu mai era ministru, în mai 1948, a apărut o situație neobișnuită. Un foarte important dosar de anchetă fusese dosit de fostul secretar general al ministerului, acuzat acum de tăinuire și complicitate cu cei implicați și amenințat cu „Siguranța Statului”⁸ (între timp se constituise însă Securitatea Poporului, care avea să devină operativă în toamna 1948⁹). După efemerul Minister al Educației Naționale (ianuarie-aprilie 1948) condus de interimarul Lothar Rădăceanu, un comiliton al lui Ștefan Voitec, frăiele au fost preluate de Gheorghe Vasilichi, un om de partid, tinichigiu de profesie, creditat însă cu bune relații în mișcarea comunistă internațională¹⁰.

Deși în vremea sa (anii 1948-1949) s-au întâmplat multe și despre o parte va fi vorba și în cele ce urmează, nici el nu s-a bucurat de apreciere și a fost schimbat relativ repede, fiind acuzat de „sentimentalism față de dușmani declarați” și „liberalism”¹¹.

⁴ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 347/1947.

⁵ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 356/1948.

⁶ Scurtu et alii, 2001, 228-231.

⁷ Teodorescu, 2015a, 25.

⁸ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 397/1948, 13.

⁹ Tismăneanu et alii, 2007, 479-480.

¹⁰ Scurtu et alii, 2001, 146.

¹¹ Tismăneanu et alii, 2007, 305.

Și totuși, în acei ani schimbarea școlii a făcut primii pași, a fost elaborată o nouă lege a învățământului¹² precum și alta de organizare a ministerului de resort, numit acum „al Învățământului Public”¹³, au fost înființate centre de îndrumare a corpului didactic¹⁴ și școli politice pentru ideologizare¹⁵, s-a lansat programul de alfabetizare¹⁶, a fost dezvoltat cel de introducere obligatorie în studiu a limbii ruse¹⁷, au fost elaborate noile curricule¹⁸ și primele manuale unice¹⁹.

Concomitent însă, patru dosare din arhiva ministerului de resort ne ajută să înțelegem cât de complicată era în acei ani situația școlii și care erau cele mai presante solicitări ale momentului. Așa cum am afirmat și mai sus, alegerile parlamentare din 1946 și campania electorală care le-a precedat au fost un bun prilej pentru devoalarea unor apartenențe politice și exprimarea unor opțiuni de vot în consens cu vechiul regim democratic, ceea ce a condus, firește, la identificarea unor „dușmani ai poporului” care activaseră totuși încă legal. Considerând în mod greșit că alegerile vor fi libere și au șanse mari să le câștige, partidele „istorice” n-au ezitat să-și mobilizeze membrii, ignorând că la acea oră soarta României fusese deja decisă, că rezultatul scrutinului era hotărât dinainte, și că în felul acesta fragilizau mult situația membrilor și simpatizanților lor. Consecințele zilei de 19 noiembrie 1946 nu vor întârzia să apară.

La câteva luni după, o Comisie de informații pentru purificarea aparatului de stat (este neclar dacă funcționa pe lângă M.E.N. sau dacă era o organizație centrală), solicita ministerului să obțină date despre un număr important de cadre didactice, învățători și profesori din județul Dorohoi și din alte locuri din țară. Relativ repede ajungea la minister un raport complet²⁰, unul din cele care s-au păstrat, dar nu singurul, care probează puternica angajare politică din rândul corpului didactic în acei ani. Din cei 59 de învățători despre care s-au cerut relații, 7 sunt foști legionari, 21 elemente reacționare antiguvernamentale și antidemocratice, inclusiv antisovietice, 16 sunt național-țărăniști, câțiva veniți de la legionari, 5 de la P.N.L. Brătianu, 2 de la P.S.D. (nota bene, aliat al P.C.R. la acea dată, dar persoanele sunt incriminate pentru că au făcut propagandă manistă), unul este „dușman al democrației”, pur și simplu, un membru P.C.R., a votat însă cu țărăniștii, și doar unul fără convingeri politice, dar antidemocrat.

Între cei 59 sunt și 5 directori care, nici ei, nu se situează în afara politicii. 3 sunt liberali, dar fiecare are istoria lui. Unul s-a „camuflat” în social-democrat, altul are acasă portretul lui Zelea Codreanu, în fine, un al treilea, prizonier în răsărit, este fatalmente antisovietic. Al patrulea este țărănist acuzat de propagandă manistă, iar despre al cincilea s-a aflat în cele din urmă că este apolitic²¹. Ca să rezumăm, din cele

¹² MO, 3 august 1948, 6322-6324.

¹³ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 108/1948.

¹⁴ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 347/1948.

¹⁵ S.A.N.I.C., CC al P.C.R., Cancelarie, 58/1948, 57.

¹⁶ Tismăneanu et alii, 2007, 295-298.

¹⁷ S.A.N.I.C., CC al P.C.R., Cancelarie, 58/1948, 30.

¹⁸ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 284/1948.

¹⁹ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 116/1948.

²⁰ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 344/1947.

²¹ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 344/1947, 1-4.

59 de cadre didactice, 31 au o apartenență politică certă. Rămâne de văzut ce se ascunde în spatele etichetelor de reacționar antigvernamental și antisovietic, categorie reprezentată de 21 de persoane, dar cel mai simplu ar fi să-i considerăm oponenți fără partid. Lista incriminațiilor a ajuns în cele din urmă și în minister, dar nu avem informații despre ce a urmat, posibil a fi fost folosită ulterior când epurarea din învățământul preuniversitar a continuat și în școli.

Foarte harnice, mai cu seamă în a demasca persoane indezirabile politic, se remarcă organizațiile din teritoriu ale Frontului Plugarilor și P.S.D. care nu ezită să ofere garanții pentru altele, decât cele de mai sus a căror investigare le-a fost cerută. Spre exemplu, Frontul Plugarilor exonerează un învățător dintr-o comună, caracterizat drept democrat și oferă și argumente: a curățat cimitirul, a plantat flori, dar când e consultat asupra altor doi învățători din aceeași comună, unul e democrat convins, dar celălalt legionar, evident antisovietic²². Și P.S.D. informează despre legionarii din școlile gălățene, unii chiar directori, intrați ulterior în P.C.R. sau secretari de școli, mâna dreaptă a altor directori²³.

Spre deosebire de cei de mai sus, organizațiile săsești oferă numai garanții pentru toți etnicii germani, unii încorporați și chiar veterani de război. Un caz special îl reprezintă un profesor de la liceul german din Timișoara, care a intrat în Grupul Etnic German, dar nu a avut funcții și nici nu a susținut mișcarea, motiv pentru care a fost admonestat și îndepărtat, după cum singur mărturisește²⁴.

Drumul comuniștilor spre putere nu a fost însoțit întotdeauna de succese și de dovezi de loialitate din partea aliaților politici. S-a întâmplat uneori ca anchete precum cea de mai sus să fie împiedicate de obstacole neprevăzute, exact acolo unde te-ai fi așteptat mai puțin, în cazul de față la ministerul condus de Voitec, mai exact în biroul secretarului general, în primăvara 1947, când din guvern și implicit la M.E.N. erau și reprezentanți ai PNL Tătărescu și P.N.Ț. Alexandrescu.

Un an mai târziu, odată cu remanierea executivului, după adoptarea primei Constituții a Republicii Populare Române, odată cu interimarul Lothar Rădăceanu, au plecat și demnitarii în subordine²⁵ și cu această ocazie șefa de cabinet a fostului secretar general al ministerului a descoperit la fireasca predare-primire finală un dosar abandonat²⁶.

Acum, în iulie 1948, în manieră totuși confidențială, ancheta cuprinsă între paginile sale este reactivată, noua echipă ministerială condusă de comunistul Gheorghe Vasilichi, motivând întârzierea unei decizii cu un an pentru că „forme administrative nu aveau în fruntea lor elemente de serioasă încredere precum vechea conducere a Direcției Generale a Învățământului Primar din Minister și fostul secretar general în funcție, care au tăcut și s-au solidarizat astfel cu cei șaisprezece învinuiți”, toți din școli bucovinene din județul Suceava, din jurul Câmpulungului și Vetrei Dornei, și că tăcerea lor binevoitoare este un motiv calificat pentru a-i deferi Siguranței Statului²⁷.

²² S.A.N.I.C., M.C.I.P., 344/1947, 22-23.

²³ *Ibidem*: 21-22.

²⁴ *Ibidem*: 14-18.

²⁵ Scurtu et alii, 2001, 146.

²⁶ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 397/1948, 10.

²⁷ *Ibidem*: 5.

Să observăm că tonul noilor autorități s-a schimbat radical, dosarul rătăcit poate și din neglijență a produs o vinovăție gravă, cu atât mai mult cu cât între timp inspectorul școlar de la Suceava, acuzat de luare de mită și de cârdășie cu „reacționarii”, a fost doar retras de la catedră, iar din lista celor 16, doar 2 au fost „comprimați”²⁸. Amenințarea cu Siguranța Statului nu era fără rost, dacă ne gândim la evenimente care aveau loc chiar în acele zile. La 10 iulie 1948, secretariatul Comitetului Central al P.M.R. stabilea instituirea Direcției Generale a Securității Poporului (prin reorganizarea vechii Siguranțe, „pe baze militare”) în timpul cel mai scurt alcătuiindu-se, fără a fi făcute publice, schema de organizare principiile și bugetul noii instituții. Prin Decretul 221 din 30 august 1948, articolele 4-6, statuau că „ofițerii de securitate sunt singurii competenți a instrumenta în infracțiunile ce primejduiesc regimul democratic și securitatea poporului”²⁹. Era momentul maturizării represiunii ca armă politică determinantă în impunerea, consolidarea și perpetuarea regimului comunist³⁰. În noile condiții, verificată relativ repede, ancheta din 1947 este acum însoțită de vinovății și pedepse.

Grupul celor investigați, învățători și profesori, era alcătuit din membri ai P.N.Ț. și P.S.D., cei dintâi învinuiți de implicare frauduloasă în alegerile parlamentare din 1946³¹. Declarațiile martorilor, uneori contradictorii, construiesc totuși o imagine complexă a situației politice a satelor bucovinene din jurul Câmpulungului și a localității Vatra Dornei, în zilele premergătoare scrutinului și probează o atmosferă în bună măsură ostilă guvernului Groza, punând totodată în valoare și prestigiul și autoritatea de care se bucurau aici învățătorii, mulți dintre ei făcând campanie în favoarea partidelor din care făceau parte (P.N.Ț. și P.S.D.).

Cel mai mare scandal s-a produs atunci la o secție de votare unde unii afirmă că reprezentantul opoziției, un învățător³², n-ar fi fost acceptat în comisia electorală³³. Alții însă susțin că cel în cauză n-ar fi fost lăsat să voteze³⁴, sau că ar fi încercat să desfacă urna spre a dovedi fraudarea alegerilor³⁵. Indiferent de motiv, el ar fi îndemnat pe simpatizanții țărăniștilor să ia atitudine și atunci 900 de oameni ar fi plecat acasă fără să mai voteze, iar 500 s-ar fi manifestat zgomotos³⁶. Mica răscoală de la Dorna-Cândreni³⁷, în sud-vestul județului Suceava, a fost desigur observată, după cum observat a fost și numărul mare de simpatizanți țărăniști, unii învățători, cel mai însemnat fiind între ei chiar șeful organizației maniste din județul Câmpulung, președintele sindicatului local al învățătorilor, acuzat pentru influența pe care o avea între colegii săi, dar și pentru că deținuse funcții în vremea dictaturii lui Antonescu³⁸.

²⁸ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 397/1948, 3.

²⁹ Tismăneanu et alii, 2007, 479-480.

³⁰ Deletant, 1997, 74.

³¹ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 397/1948, 13-16.

³² *Ibidem*: 11.

³³ *Ibidem*: 20.

³⁴ *Ibidem*: 21.

³⁵ *Ibidem*: 16.

³⁶ *Ibidem*: 23.

³⁷ *Ibidem*: 20.

³⁸ *Ibidem*: 3.

Pentru a nu crea impresia unei răzbunări politice, în grupul anchetat au fost introduse și persoane care la vremea potrivită nu au știut să tacă, afișând atitudini antiguvernamentale, precum o învățătoare care în campanie i-a oprit pe elevi să-l ovaționeze pe dr. Petru Groza atunci când acesta a venit în județul Suceava³⁹. Alții au fost acuzați de declarații antisemite și antidemocratice, pentru că în contextul unor conflicte din motive personale cu autoritățile au proferat la adresa unor colegi acuzații de fascism și nazism⁴⁰. Până în cele din urmă, toți au fost deferiți Comisiei de Disciplină a ministerului, modul în care au fost anchetați socotind vinovăția lor deasupra oricărei îndoieli, Securitatea Statului urmând a-i prelua și ancheta la rândul ei⁴¹.

Reluarea și finalizarea cercetărilor, e drept, la solicitări confidentiale, dar altfel imposibil de desfășurat în secret, la un an și jumătate după cele întâmplare, avea rostul să avertizeze și implicit să descurajeze orice opoziție în rândul slujitorilor școlii.

Tot în siajul alegerilor parlamentare s-a consumat și un alt episod în centrul căruia s-a aflat directorul Școlii Normale din Bacău, acuzat în vara 1946 de imoralitate de către un grup de elevi și de „abuzuri mari și prejudicii” de un corp de control financiar, cel din urmă și cu concursul personalului administrativ al școlii⁴². S-a lansat, firesc, o anchetă și s-a solicitat declarații de la toate persoanele care puteau furniza relații. Inițial, elevii (atât cei de la clasele mari cât și ceilalți) îl învinovătesc la unison pe director⁴³. Între timp, în iulie 1946, Direcția Generală a Poliției informează că în cazul de la Bacău ar fi la mijloc o manevră a propagandei țărăniste care și-ar fi mobilizat organizațiile de tineret în campania pentru alegerile parlamentare viitoare. Sunt numiți și doi instigatori, ambii elevi, unul cu părinți în P.N.Ț., celălalt, „legionar periculos”. Toată afacerea ar fi fost orchestrată de unul dintre profesorii școlii care ar fi dorit înlocuirea directorului cu o persoană agreeată de organizația locală P.N.Ț.⁴⁴

Aproape concomitent dau însă declarații și profesorii, toate, fără excepție, favorabile conducătorului instituției, inclusiv aceea a presupusului organizator al conspirației care, în totul, îl laudă la rând cu ceilalți pe director; dau declarații în același mod și reprezentanții autorităților locale și, culmea, spre sfârșitul anchetei, elevii produc o a doua serie de declarații, absolut contrarii celor dintâi⁴⁵. Când toată lumea se pregătea să plece în vacanța de vară, o inspecție financiară descoperă nereguli în gestionarea bunurilor școlii, dar momentan lucrurile rămân în așteptare⁴⁶.

Abia după alegeri întreaga istorie are un final. Ministerul trimite un inspector, elevii sunt puși să dea al treilea rând de declarații, care le confirmă pe cele dintâi, sunt stabilite vinovățiile și dosarul este încheiat. După două ședințe ale Comisiei de Disciplină din minister, la 18 și 20 iunie 1947, directorul este exclus din învățământ pe durata de doi ani pentru că „nu a supravegheat activitatea personalului adminis-

³⁹ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 397/1948, 22.

⁴⁰ *Ibidem*: 21.

⁴¹ *Ibidem*: 19.

⁴² S.A.N.I.C., M.C.I.P., 383/1947, 1-2.

⁴³ *Ibidem*: 3-19.

⁴⁴ *Ibidem*: 22.

⁴⁵ *Ibidem*: 23-40.

⁴⁶ *Ibidem*: 44.

trativ, nu a tratat omenește elevii și personalul didactic, s-a servit de elevi și profesori (?) în scopuri personale care i-au adus venituri și a cumulat și grave învinuiri de imoralitate”⁴⁷.

Ancheta de la Bacău atestă încă o dată consolidarea pozițiilor comuniștilor în aparatul de stat după victoria în alegerile din toamna 1946, decizia atunci adoptată dorind să arate că persoanele cu o integritate relativă sunt indezirabile, dar și că momentul schimbării elitelor din administrația școlii a venit.

O situație mai complicată, cu un război nu numai de vorbe și cu două tabere bine conturate se desfășoară la Liceul „Matei Basarab” din București unde, este bine de observat de la început, mișcarea evenimentelor cuprinde perioada decisivă a schimbării școlii între momentul declarării conflictului și acela al deciziei ministeriale la capătul unei anchete efectuate în ianuarie-februarie 1948, aflându-se chiar instalarea noului regim și preluarea completă a puterii de către comuniști⁴⁸.

Cercetarea unui teanc de declarații din partea mai multor categorii de emitenți – directori, profesori, personal administrativ sindicalizat, conduce la concluzia că în anii aceia bătălia principală pentru asumarea puterii în școli nu se ducea peste tot între ceea ce convențional numim „cei vechi”, respectiv „cei noi”, ci cel mai adesea între „cei vechi” care sub presiunea politicului căutau fie să descopere un modus vivendi cu noul regim, fie să i se opună cu pasivitate, resemnăți că rolul lor în viața școlii se apropie de sfârșit. Concomitent, știind că pozițiile „foștilor” sunt oricum șubreze, încercau să iasă la lumină tot felul de oportuniști, cei mai mulți declarându-și atașamentul față de noii stăpâni ai puterii. În marja lor se afla și o masă de oameni simpli, năucii de un limbaj manipulator, cei mai mulți, în cazul de față, grupați într-un sindicat, constituit chipurile pentru a le apăra drepturile.

Frazele repetate la nesfârșit în ședințele organizației au prins și, fie sub influența liderilor, fie poate și la sugestia inspectorilor care conduc ancheta, se regăsesc în mai multe declarații. Astfel, șefii organizației sindicale au atribuțiile unor persoane providențiale. „Noi cunoaștem astăzi adevărul datorită tov. ...”⁴⁹, care ne-a deschis porțile dreptății”, se exprimă o femeie de serviciu care crede că a fost „comprimată” din voința directorului și nu pentru că acesta trebuie să respecte un ordin ministerial de restrângere⁵⁰, în vreme ce o alta, care se consideră persecutată, știe că șeful instituției „a prins necaz pe sindicat și pe cel care îl conduce” pentru că, „până cu un an în urmă muncitorii din școală nu știau nici de partid, nici de sindicat”⁵¹. Aflăm din aceleași declarații că un tehnician, considerat „om al directorului”, ar „turna zi de zi venin în sufletele oamenilor prin faptele și vorbele sale și le stârnește revolta, căci și ei au gustat din suflul de libertate și de demnitate adus de guvernul țării”⁵². În vâltoarea vorbelor, cei interesați de bunul mers al lucrurilor în școală sunt mai mereu numiți „tovarăși”, în vreme ce, se înțelege, așa-ziii reacționarii, sunt considerați „domni”⁵³.

⁴⁷ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 383/1947, 1-2.

⁴⁸ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 356/1948, 1-2.

⁴⁹ *Ibidem*: 29.

⁵⁰ *Ibidem*: 9.

⁵¹ *Ibidem*: 40.

⁵² *Ibidem*: 22.

⁵³ *Ibidem*.

Deși e greu să distingi motivele care au declanșat discordia, printre rânduri se conturează următorul scenariu, ai cărui protagoniști sunt de la început secretarul școlii pe de o parte și directorul pe o poziție opusă. Cel dintâi, nemulțumit că nu a fost lăsat să-și extindă fișa postului, ar fi încercat în replică să-l înlocuiască pe șeful instituției cu un profesor țărănist din școală, cu speranța ce avea să se dovedească deșartă că acest partid va câștiga alegerile. Ulterior, când pozițiile directorului s-au consolidat, acesta i-a restrâns atribuțiile, aducându-i funcția la dimensiunile obișnuite. În această situație, secretarul și-a rafinat mijloacele, încercând să submineze conducerea cu ajutorul unei noi organizații sindicale care grupa personalul administrativ și de întreținere al școlii⁵⁴.

Persoana aleasă să conducă noua organizație a fost în cele din urmă un tânăr pedagog, monarhist, care a instrumentat de la început organizația în direcția dorită de inițiator. Printr-o serie de acțiuni ilegale, precum angajări fără avizul conducerii, înlesniri acordate rudelor unor prieteni etc., el a provocat pe de-o parte reacția de împotrivire a directorului școlii, iar pe de alta, a indus membrilor sindicatului atât impresia că el este un factotum cât și îndrăzneala de a-l privi pe șeful instituției ca pe un patron nedrept căruia de regulă trebuie să i te opui și să-l sfidezi⁵⁵. Situația s-a agravat când susnumitul, la recomandarea aceluiași secretar al școlii a obținut și o funcție în ministerul condus de Ștefan Voitec, de la înălțimea căreia a pregătit schimbarea conducerii școlii, fără efecte însă⁵⁶.

Din acest moment încolo, se conturează două tabere: directorul, cu o majoritate de profesori, și grupa sindicală, care își adaugă și câțiva nemulțumiți din corpul didactic. Unul, supărat că și-a pierdut funcția în conducere, are totuși luciditatea să laude ce e de apreciat la director, dar să-i și arate unde a greșit⁵⁷. În focul luptei, cel mai adesea se întâmplă că ambele grupuri au atitudini excesive. Știind că sindicatul urmărește îndepărtarea sa, directorul concediază persoanele angajate ilegal și „comprimă” o salariată în urma unui ordin al ministerului, care cerea restrângeri. Două sindicaliste, despre care a mai fost vorba, îi răspund sfidându-l, una, „vulgară, obraznică, violentă și cu elevii la masă, întreține în jurul liceului cinci membri de familie, doi dintre ei în serviciul unor adversari ai directorului”, cealaltă, „mai echilibrată, este prinsă însă furând și în cele din urmă e și ea comprimată”⁵⁸.

Nu vor însă să plece nici atunci când sunt detașate la Școala Normală „Elena Doamna”⁵⁹. Între timp, secretarul și șeful sindicatului obțin pentru ele o altă numire de la Casa Școalelor și obligă Comitetul Sindical să le plătească⁶⁰. Directorul, înțemeiat pe ordinul ministerului, le licențiază încă o dată, dar nici vorbă să se lase duse, stimulate și de exemplul liderului de sindicat, care și el, în aceeași situație, continuă să locuiască în școală⁶¹.

⁵⁴ S.A.N.I.C., M.C.L.P., 356/1948, 16-18.

⁵⁵ *Ibidem*: 6.

⁵⁶ *Ibidem*: 8.

⁵⁷ *Ibidem*: 84.

⁵⁸ *Ibidem*: 9.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*: 11-12.

La polul opus, pedagogii, colegi cu șeful sindicatului, îl ridică în slavă, ceea ce, cum am văzut deja, nu ezită să facă nici membrii organizației. Astfel, un pedagog, a cărui activitate a fost monitorizată de director – motiv de mare nemulțumire⁶² – îi face un portret dintre cele mai luminoase, spunând între altele că „a dat întotdeauna îndemnuri la bine”, nu a fost văzut niciodată citind „Dreptatea”⁶³, e membru al unui partid muncitoresc, s-a abonat la „Scânteia”, „Libertatea” și „Viața sindicală”, ceea ce un alt coleg, tot pedagog, contrazice, cel puțin în ce privește oficiosul țărănist⁶⁴, nu fără a evidenția că toate îndemnurile lui au fost spre muncă și supunere față de superiori.

Ce făcea, la urma urmelor, atât de atractivă, funcția de director de liceu, stârnind tot acest tăărăboi, marcat pe de-o parte de acte autoritare ale șefului instituției și pe de alta, de replici de nesupunere apăsătoare dinspre subalternii sindicalizați. Școală de veche tradiție, liceul „Matei Basarab”, din câte se știe între cele dintâi din Epoca Modernă în capitala țării, dispunea de o cantină și un cămin. În situația economică și socială precară din anii imediat postbelici, încă insuficient stăpânită de comuniști, buna lor funcționare depindea de mai multe condiționări. De pildă, o parte din ingredientele pentru masă erau procurate și din donații ale elevilor, uneori solicitați excesiv. De asemeni, legal, directorul și alte persoane din conducerea școlii, beneficiau de rații și în aceleași condiții, și de anumite cantități de alimente, livrate evident gratuit. În cursul anchetei, reclamat de subalterni, directorul a solicitat acte din care să rezulte toate acestea⁶⁵. Atribuit în anul școlar 1946-1947, de regulă înainte de fiecare vacanță, în contul săptămânilor în care nu se lua masa la internat, bonusul se ridica în total la 25 de kilograme cartofi, 10 kilograme ceapă, 2,75 kilograme zahăr, 3 kilograme untură, 2 kilograme ulei, 3 kilograme făină, 8 kilograme săpun, dar și 5 kilograme mălai și 5 kilograme brânză, iar la 12 iulie 1947 a primit și 30 kilograme săpun suplimentar⁶⁶.

Ulterior, dintr-o declarație a economului de la internat, rezultă că atunci când a fost solicitat de anchetatori, directorul i-a cerut printr-un terț să micșoreze cantitățile, în realitate ele fiind mai mari⁶⁷ decât le-a cuprins în inventarul anchetei. Tot el, afirmă că șeful instituției lua constant alimente în timpul anului în afara rațiilor legiuite, iar în vacanțe și în timpul verii femeia lui de serviciu se aproviziona direct de la internat⁶⁸.

Nu e doar atât. Lipsa cărnii a obligat școala să înființeze o fermă de porci, la momentul anchetei populând-o 35 de exemplare. Directorul și câțiva funcționari s-au obligat să crească 1-2 porci, dar separat, el a primit toată osânza de la alți trei porci, iar la fiecare tăiere își rezerva 2-3 kilograme⁶⁹.

Cum am mai spus-o, lupta pentru putere în această școală se dă în această fază între forțe egale, stimulate în bună măsură și de avantajele materiale înlesnite de

⁶² S.A.N.I.C., M.C.I.P., 356/1948, 24.

⁶³ *Ibidem*: 26.

⁶⁴ *Ibidem*: 28.

⁶⁵ *Ibidem*: 13-14.

⁶⁶ *Ibidem*: 19.

⁶⁷ *Ibidem*: 21.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*: 14.

accesul la funcție. Deocamdată, decidenții politici rămân în umbră, nu fără a susține tacit acele instrumente care le pot ușura în timp voința de schimbare. Actorii acestei piese, înverșunați unii împotriva altora, lasă impresia că exprimă atitudini mai generale – directorul că apără legalitatea, dar în spirit vechi, syndicatele că doresc în țară un regim democratic care să le respecte drepturile. Într-o declarație finală, directorul combate punct cu punct toate acuzațiile ce i-au fost aduse, fără a convinge însă că are dreptate în toate situațiile⁷⁰. Nici tabăra cealaltă nu se lasă mai prejos, un coleg îi cere chiar demisia pentru că a executat deciziile ministrului formal și pentru că „are rezerve față de ideologia clasei muncitoare”⁷¹.

Pe o poziție mai apropiată de adevăr, care nu e numai în favoarea unora, se plasează șeful organizației sindicale a profesorilor, care denunță instigarea la neîndeplinirea sarcinilor de serviciu din partea șefului celuiilalt sindicat și faptul că multe dintre declarațiile contra directorului au fost forțate, însoțite de amenințări de tot felul, de care se pare că a avut și el parte. Oricum, încheie el, „profesorii sunt consternați și socotim că o măsură trebuie luată pentru eliminarea răului”⁷².

Este și ceea ce se va întâmpla în aprilie 1948 după ultima reșezare a ministrului, când comisia de anchetă anunță concluziile și deciziile în consecință. Principalul incriminat este șeful sindicatului pentru că a întreținut o stare de spirit care a avut „grave consecințe pentru activitatea din școală și prestigiul ei”, în situația în care, pe de altă parte, sindicatul este lăudat pentru ceea ce a făcut în ansamblu în apărarea membrilor săi. Nici directorul școlii nu e mai puțin vinovat, în seama sa punându-se constituirea celor două tabere în luptă pentru interese, ambiții și răzbunări personale. Incriminat este și secretarul școlii, pentru că a contribuit la menținerea acestei stări de lucruri, în situația în care i s-au restrâns anumite atribuții aducătoare de beneficii. În cauză a fost atât bunul mers al școlii, cât și „procesul ei de democratizare”. Sancțiunile au în vedere membrii ambelor tabere, secretarul fiind transferat disciplinar la altă școală, directorul schimbat din funcție și detașat, ca de altfel și pedagogul, șef de sindicat. Abuzurile săvârșite de administrația școlii vor fi cercetate separat de organele de control financiar cu concluziile care se impun⁷³.

Anul 1948 avea să se dovedească decisiv pentru schimbarea de atâta vreme anticipată. Proclamarea Republicii Populare Române la 30 decembrie 1947 era urmată de adoptarea în Marea Adunare Națională, organul suprem al puterii de stat, a unei Constituții, la 13 aprilie 1948 care acorda întreaga putere poporului, apt să o exercite prin instituții reprezentative, conduse de aleși, la rândul lor răspunzători în fața celor ce i-au votat. La titlul al treilea, referitor la drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor, articolele 22 și 23 se opreau asupra celui rezervat școlii, unde statul garanta organizarea și dezvoltarea învățământului primar gratuit și obligatoriu, bursele de stat acordate elevilor și studenților merituosi și organizarea și dezvoltarea învățământului profesional și tehnic, prefigurarea nu foarte îndepărtată în timp a politicii de industrializare, urmărită consecvent în toți cei 41 de ani care au urmat⁷⁴.

⁷⁰ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 356/1948, 6-14.

⁷¹ *Ibidem*: 74.

⁷² *Ibidem*: 76.

⁷³ *Ibidem*: 1-2.

⁷⁴ Scurtu et alii, 2001, 24-25.

Era evident că în consecința actului legislativ suprem domenii și instituții ale vieții sociale vor cunoaște reglementări esențiale și în această privință viitorul apropiat a adus confirmările. Astfel, Decretul-lege 175 din 3 august 1948, legifera învățământul de toate gradele⁷⁵, iar ulterior, după repetate discuții în guvern, lua înfățișarea finală și legea de organizare a Ministerului Învățământului Public⁷⁶, în antecedente fiind al Educației Naționale până la 13 aprilie 1948.

Îndeobște este acceptat că noua lege a școlii a urmărit trei obiective principale: formarea tinerilor în spirit comunist, controlul riguros al întregului învățământ de toate gradele (primar, elementar, mediu și superior) și formarea cadrelor necesare pentru viitoarea industrializare a României⁷⁷. Astfel, încă la capitolul 1 de „Principii generale”, aflăm că dreptul la învățătură este egal pentru toți cetățenii țării, fără deosebire de sex, naționalitate și religie, pentru ca imediat să ni se spună că este organizat exclusiv de stat (care a desființat pluralismul școlii și a constituit un monopol prin excluderea particularilor și a bisericii), pentru ca mai apoi să ni se precizeze că în noua situație îi vor fi asigurate bazele democratice, populare și realist-științifice, ignorându-se că mai întâi o adevărată democrație lasă loc de exprimare tuturor.

Articolul 2 statuează lărgirea și democratizarea învățământului pentru a cuprinde pe toți copiii de vârstă școlară, dar și pe neștiutorii de carte din generațiile anterioare, și aici înțelegem că formularea se referă de fapt doar la extindere, democratizarea trebuind înțeleasă după legiuitorii comuniști exclusiv în sensul formării comuniste a tinerei generații. În același sens trebuie interpretată și partea a doua a acestui articol, unde pregătirea cadrelor medii și superioare pe baze științifice trebuie făcută în așa fel încât să corespundă nevoilor consolidării democrației populare și construirii societății socialiste, ceea ce nu se poate traduce altfel decât printr-o serioasă îndoctrinare marxist-leninistă în școala de toate gradele⁷⁸.

Structura învățământului public rămâne potrivit legii cea tradițională, cu diviziunile principale: preșcolarul (3-7 ani), facultativ, elementarul, de 7 ani, gratuit și obligatoriu în primele 4 clase, apoi în cele trei următoare doar gratuit, învățământul mediu, de 4 ani, și superior, de 4-5 ani⁷⁹. Nici curriculele nu suportă modificări esențiale, după influența franceză, preluată în vremea lui Haret, acum valorizată și în școala sovietică, care așază limba și literatura română, istoria și geografia, matematicile, științele naturii și educația fizică la loc de frunte, motiv pentru care vor beneficia de manuale unice⁸⁰; cel de istorie a României, scris de un grup de profesori liceali și din mediul universitar, sub coordonarea lui Mihail Roller, a funcționat din 1947 până în 1956⁸¹.

La sfârșitul anului, într-o reuniune de inspectori, s-a afirmat foarte clar că celelalte se lucrează greu, sunt evocate mai cu seamă dificultățile manualului de limba română⁸², în vreme ce manualele pentru disciplinele științifice vor copia

⁷⁵ MO, 3 august 1948, 6322-6324.

⁷⁶ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 108/1948; 109/1948.

⁷⁷ Tismăneanu et alii, 2007, 290.

⁷⁸ MO, 3 august 1948, 6323.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 116/1948.

⁸¹ Roller, 1947, cu ediții noi în 1948, 1952, 1956.

⁸² S.A.N.I.C., CC al P.C.R., Cancelarie, 58/1948, 44.

modelele sovietice (elev în școala elementară în anii 1954-1957, deci mulți ani mai târziu, autorul acestor rânduri a fost încă beneficiarul lor). Limba rusă era introdusă încă din clasa a IV-a și aceasta cu începere din anul școlar 1945/1946, dar abia în 1948 studiul ei a fost legiferat⁸³.

Secțiunea a treia⁸⁴ prezintă școlile medii practic de patru tipuri: licee, școli pedagogice, tehnice și profesionale, ultimele două fiind destinate industrializării de perspectivă. Noutatea absolută e reprezentată de „școala paralelă”, care pune la dispoziția oamenilor muncii cursuri de alfabetizare și de echivalare a școlii medii, ambele cu durată de doi ani, în al doilea caz, după un examen de admitere cu scoatere din producție și dreptul după absolvire de a da examen în învățământul superior. Articolul 31⁸⁵ din Legea învățământului este și mai explicit: „pentru nevoile dezvoltării economice și sociale se pot înființa școli cu o durată mai scurtă decât cea prevăzută în legea de față”. La Articolul 35 erau desființate școlile confesionale, iar la Articolul 37 Legea învățământului se insinua în cod penal, întrucât cei care nu vor aduce la îndeplinire precedentul vor fi pedepsiți cu 5-10 ani închisoare și confiscarea averii⁸⁶.

O bună parte a anului 1948 găsește funcționarii ministerului de resort în plină activitate de elaborare a noii legi de funcționare a instituției pe care o reprezintă, mai întâi dedicată Ministerului Educației Naționale (4 capitole, 115 articole). Deși s-a renunțat la această construcție administrativă, efortul de a elabora la dispoziții generale obiectivele noi ale administrației școlii cumulează o sumă de verbe ale deciziei, care anunță deja un centralism excesiv și o voință autoritară. Astfel, M.E.N. organizează, administrează, controlează, îndrumază (sic!), supraveghează învățământul de orice fel, organizează, dirijează și controlează educația morală, socială și fizică a tineretului școlar, avizează organizarea și programele în vederea coordonării operei de instruire și educare⁸⁷.

Peste doar câteva luni, Decretul 266 din 27 septembrie 1948 pentru organizarea nou înființatului Minister al Învățământului Public, simplifică textul stufos mai sus citat (4 capitole și 52 de articole), stabilind două obiective esențiale: să pună învățământul în concordanță cu dezvoltarea economică, socială și culturală a R.P.R. și să îndrume, coordoneze și supravegheze întregul învățământ public⁸⁸.

Prioritățile autorităților în succesiunea legii pentru reforma învățământului se reflectă într-o sumă de acte normative, elaborate în vara și la începutul toamnei 1948. Astfel, în aceeași zi cu decretul lege destinat școlii, era adoptat un altul pentru naționalizarea acelor bunuri aparținând bisericilor, congregațiilor, comunităților sau particularilor ce au servit pentru funcționarea și întreținerea instituțiilor de învățământ general, tehnic sau profesional⁸⁹.

Să remarcăm totuși că organigrama noii instituții este doldora de funcționari, constituindu-se practic paisprezece direcții, dintre care numai șase sunt destinate

⁸³ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 345/1948.

⁸⁴ MO, 3 august 1948, 6323.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ MO, 3 august 1948, 6324.

⁸⁷ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 108/1948, 22-48.

⁸⁸ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 109/1948, 41.

⁸⁹ MO, 3 august 1948, 6324-6325.

școlii, restul având un pronunțat caracter de îndrumare, administrare și control. La rândul lor, fiecare direcție are cel puțin patru subdiviziuni, iar Direcția Administrativă nouă. Și inspectoratele școlare în subordine sunt structurate pe cinci diviziuni⁹⁰. Pe acest subiect, lungi discuții avuseseră loc atât la Ministerul Justiției care ar trebui să valideze legalitatea, dar și la Ministerul de Finanțe, care îndeamnă mereu, din motive financiare, să se renunțe la funcționarii inutili. În ceea ce privește personalul angajat, un articol special stabilește următoarele categorii: persoane angajate dintre cadrele didactice, detașate la cererea conducerii M.I.P., temporar angajate pe baza legii contractului de muncă, sau în conformitate cu prevederile statutului funcționarilor publici⁹¹. În cele din urmă, ministerul implică o structură centralizată, cu o birocrație instalată la dispoziția conducerii, deci fatalmente obedientă, încadrată cu un mare număr de direcții, fără alt rol decât acela de a disipa în teritoriu deciziile unei puteri autoritare, al cărui scop esențial e să țină sub control școala.

Concomitent era publicată lista liceelor teoretice care vor funcționa de la 1 septembrie 1948, încadrate într-o cifră a cărei depășire incumbă transformarea școlilor suplimentare în licee tehnice și profesionale⁹². Nu este tot, pe 6 august 1948, proaspăt înființatele școli de îndrumare I.C.D., destinate, firesc, cadrelor didactice formate în vechiul regim, care urmează a fi îndoctrinate cu concepția revoluționară a clasei muncitoare, vor primi sedii la București și Predeal, alte două centre, unul pentru băieți și altul pentru fete fiind organizate la București, toate patru încadrate acum cu directori și lectori⁹³. Vom relua și detalia mai jos subiectul.

Funcționarea noii societăți avea însă nevoie de cadre și acestora le-au fost destinate deciziile M.I.P. din octombrie 1948, care instituiau școlile serale de doi ani pentru alfabetizare, de trei ani pentru echivalarea claselor V-VII pentru absolvenții învățământului primar și respectiv de 4 ani pentru absolvenții vechilor gimnazii sau a altor școli echivalente⁹⁴. Paralel cu școlile serale erau înființate 25 de licee industriale, între care cele de la Satu Mare, Cluj și Oradea, cu secții în limba maghiară, iar cel de la Brașov în limba germană.

Printr-o altă serie de decizii ale M.I.P.⁹⁵, se înființau școli speciale, echivalente cu cele medii, care vor funcționa în marile centre universitare, la București, Cluj și Iași, pentru cei aflați în câmpul muncii, spre a le da posibilitatea să urmeze cursurile învățământului superior. Persoanele agreeate parcurg un traseu de selecție și sunt recrutate de comitetul de întreprindere care face recomandări din categoria de vârstă 25-40 de ani. Decizia finală a candidaturii la un examen de admitere aparține unei comisii speciale, cu participarea ministerului și a reprezentanților Confederației Generale a Muncii. Cei admiși sunt scoși din producție și întreținuți de întreprindere, parcurg programa liceală în cursul a 9 ore zilnic, 6 de predare și 3 de seminar, în numai doi ani de zile. Un alt examen încheie studiile.

Ca să conchidem, prioritățile Ministerului Învățământului Public imediat după adoptarea legii școlii erau desființarea școlilor particulare și confesionale și în

⁹⁰ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 109/1948, 41-55.

⁹¹ *Ibidem*: 52.

⁹² MO, 3 august 1948, 6355-6356.

⁹³ MO, 6 august 1948, 6501.

⁹⁴ MO, 29 octombrie 1948, 8598.

⁹⁵ MO, 29 octombrie 1948, 8597.

consecință, etatizarea și laicizarea învățământului și constituirea unei rețele paralele de studii, de regulă de scurtă durată, cu unele aparențe de onorabilitate, condiția de vârstă și de preocupare pentru studiu a învățăceilor fiind însă asociată și cu scăderea constantă a exigenței. În aceste condiții, avalanșa de candidați slab pregătiți favorizați la admiterea în școlile superioare încalcă grav acel articol din Legea învățământului, cel privind egalitatea de șanse, discriminând flagrant celelalte categorii de absolvenți și scade îngrijorător nivelul calitativ al pregătirii universitare.

În anul 1948, Ministerul Învățământului Public nu putea să nesocotească ideologizarea corpului didactic. Din documentele instituției rezultă că din vara 1948 se organizau în acest scop școli politice pe centre și cursuri de îndrumare a cadrelor didactice – I.C.D.-uri, ambele cu scopul declarat de a îndoctrina și a selecta astfel resursa umană adecvată pentru școala prezentului și a viitorului și a constitui în timp rezerva așteptată de cadre de conducere pentru învățământul românesc⁹⁶. Un dosar voluminos cu peste 450 de pagini ne arată cum erau selecționați cursanții. Sarcina stabilirii lor aparținea direcțiilor de cadre cărora li se încredințase „urmărirea salariaților în munca lor profesională și din punct de vedere al moralei proletare și dacă în munca lor de fiecare zi aplică învățătura marxist-leninistă”. Evident, „scopul era de a-i promova pe cei mai buni și a fi aleși cei mai potriviți pentru noile sarcini”⁹⁷. Și unele și altele erau pași obligatorii pentru cei ambițioși și dornici să promoveze și din acest motiv nu întotdeauna selecția confirma așteptările. Pe durata activității, școlile politice, de regulă organizate în vacanțele școlare își supuneau cursanții unei duble testări: una cu caracter de referință, a fiecăruia despre unul dintre ceilalți, și alta a conducerii, despre toți, ambele furnizând informații prin care se aprecia atât nivelul ideologic și politic (caracterizarea finală se făcea cu note, tot după modelul sovietic, de la 1 la 5 și includea și un examen)⁹⁸, cât și felul în care persoana evaluată muncește în colectiv, dacă împărtășește cunoștințele cu alții (munca de la om la om era foarte apreciată), dacă este devotat clasei muncitoare, dacă și-a îndeplinit sarcinile ce i-au fost trasate sau dacă are posibilități de dezvoltare⁹⁹.

În ansamblu, rezultatele școlilor politice de scurtă durată pot fi caracterizate, cel puțin pentru primul an de activitate, drept nesatisfăcătoare, dacă nu cumva la data respectivă au fost considerate satisfăcătoare cu indulgență. Cele desfășurate la Brașov, despre care va fi vorba în cele ce urmează, au adunat cadre didactice din județ, dar și candidați veniți din afară. Lectura referințelor și a evaluărilor incriminează totuși o selecție nu tocmai adecvată scopului propus, edificatoare fiind situația unei învățătoare de 34 de ani, ce e drept, membră P.M.R., dar căsătorită cu un țărănist notoriu, caracterizat drept „periculos pentru regimul democrat”¹⁰⁰.

Pe de altă parte, timpul petrecut la cursuri este prea scurt sau lectorii nu sunt la înălțimea cerințelor, ceea ce conduce la aprecierea finală că nivelul ideologic al celor instruiți nu sporește adecvat, ci doar de la 1 la sosire la 2 la plecare. A trebuit să citim mult până să găsim un director, lăudat, pentru felul în care „a democratizat școala” și

⁹⁶ S.A.N.L.C., M.C.I.P., 335/1948.

⁹⁷ *Ibidem*: 422, 423.

⁹⁸ *Ibidem*: 12.

⁹⁹ *Ibidem*: 11.

¹⁰⁰ *Ibidem*: 121.

pentru care la final a fost răsplătit cu un patru¹⁰¹, și o învățătoare, care a venit cu un nivel ideologic „mijlociu”, dar care s-a implicat în colectiv și s-a dovedit devotată clasei muncitoare. Are și o cultură ridicată (sic!), își îndeplinește sarcinile, are un caracter bun și poate fi folosită. Firesc, după asemenea laude, obține un 4 ca notă generală la plecare (avusese 2 la sosire) și un alt 4 după cunoscutul examen¹⁰².

Alții, precum un inginer, director de școală și el, e bine pregătit profesional, dar a muncit puțin la cursuri, fie pentru că nu e interesat, nepăsător din fire, fie că nu pare capabil să-și însușească ideologia clasei muncitoare. Cât a avut la sosire (2) a avut și la plecare¹⁰³. De remarcat că unii se străduiesc, poate că au priceput că viitorul lor depinde și de notele și referințele de aici, dar nu reușesc mare lucru, precum o fată de țaran, membră de sindicat, unde se ocupa cu „chestiuni de dans și teatru”, care arată „sinceritate și devotament”, dar la final e departe de a avea nivelul ideologic dorit. A venit cu nota 1, pleacă cu nota 2¹⁰⁴.

Participarea la cursurile I.C.D.-urilor, desfășurate pe serii, cu centrele stabilite printr-un ordin al ministerului, este mai atent selecționată, cursanții fiind stabiliți de inspectoratele școlare teritoriale, desigur și cu aviz sindical și de partid, fără ca rezultatele finale să fie mai bune. La Predeal, în seria a șasea din 1949 s-au pregătit, între 8 iulie și 10 septembrie mai mulți cursanți ale căror dosare s-au păstrat¹⁰⁵. Vom prezenta în cele ce urmează un eșantion care îl recomandă ca fiind reprezentativ.

Primele pagini ale dosarului sunt consacrate unui excurs autobiografic cu întrebări și răspunsuri care prezintă date personale esențiale, locul de muncă, studiile, participarea sindicală și politică înainte și după 23 august, condamnări, călătorii în străinătate, familia (soție, părinți, frați, surori) cu starea materială și situația politică înainte și după 23 august. În chestionar mai pot fi incluse și aprecieri solicitate cursanților și adăugate de regulă la sfârșitul cursurilor, „dacă în școală a fost o atmosferă democratică, dacă au fost atitudini reacționare și eventual cum s-au manifestat, dacă participantul la cursuri a alcătuit o gazetă de perete, dacă a contribuit și cu ce articole”. O absolventă de școală normală e întrebată de ce vrea să intre în învățământ și, evident, cum vede rolul învățătorilor în școala democratică¹⁰⁶.

În dosar sunt cuprinse și referatele și lucrările de seminar ale candidatului și pentru exemplificare, prezentăm câteva subiecte: Rolul corpului didactic în drumul R.P.R. spre socialism, Unde duc contradicțiile imperialismului, De ce U.R.S.S. este țara cea mai democratică din lume, Cum îmi voi duce munca în lumina sarcinilor ce revin școlii, De ce U.R.S.S. este în fruntea lagărului păcii, De ce Gospodăria Agricolă Colectivă (suntem după plenara P.M.R. din martie) este singura cale justă de dezvoltare a agriculturii noastre, Cum și de ce încearcă imperialismul anglo-american să submineze unitatea clasei muncitoare¹⁰⁷. Pentru cele opt săptămâni petrecute în școală se acordă note cursanților pentru referatul pe un subiect dat, pentru lucrarea scrisă și pentru răspunsurile orale, fără a se alcătui însă o medie.¹⁰⁸ Nota finală de apreciere

¹⁰¹ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 335/1948, 127.

¹⁰² *Ibidem*: 214.

¹⁰³ *Ibidem*: 22.

¹⁰⁴ *Ibidem*: 48.

¹⁰⁵ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 347/1948.

¹⁰⁶ *Ibidem*: 72.

¹⁰⁷ *Ibidem*: 63.

¹⁰⁸ *Ibidem*: 22.

subliniază la cei mai mulți absolvenți prezența rămășițelor culturii burghezo-moșierești, într-un caz se vorbește chiar de un „fond sufleteș accentuat mic burghez, care n-a fost hărțuit de existență”. Pentru același se mai vorbește despre menținerea unor concepții idealist-mistice de individualism, de persistența neîncrederii, de lipsa combativității, persoana în cauză a ajutat, dar niciodată din proprie inițiativă, trebuie să ducă „mai multă viață de partid și muncă pe teren”¹⁰⁹.

Clasa are însă și premianții săi. Un învățător din Moldova, fiu de țăran sărac, U.T.M-ist, care lucrează și în organizația P.M.R., și în organizațiile de masă, a dat răspunsuri bune la seminar, „juste, bine gândite, este disciplinat, serios, modest, nu ezită să vorbească despre lipsurile sale”, deficitar doar atunci când e vorba de neîmplinirile celorlalți. Dacă în cele mai multe cazuri, critica excedă laudele nu este mai puțin adevărat că atunci când sunt de susținut pentru indiferent ce motive oameni utili, aprecierile nu mai conținesc.

Într-o altă situație, un profesor de desen, prezent la definitivat abia în 1946, pentru că trei ani la rând nu s-au mai organizat sesiuni de examen reclamă pierderea dosarului și implicit amânarea sine die a majorărilor salariale convenite. Este o mică deficiență administrativă care stârnește însă în favoarea celui nedreptățit o furtună de elogii, precum „a fost între cei dintâi care au contribuit la democratizarea învățământului”, a depus o muncă rodnică pentru curățirea învățământului de „elemente dușmănoase”, este un element devotat, capabil, energic și activ. Explicația e simplă, e membru P.C.R., a avut sarcini importante și de răspundere, a fost în mod conspirativ (?) secretar al colectivului județean al secției locale P.S.D., secretar al comitetului județean Cluj al Blocului Partidelor Democratice în alegerile din 1946 etc.¹¹⁰

Două mari probleme au creat dificultăți, la prima vedere insurmontabile decidenților și activului din învățământ în anii 1947-1948: campania de alfabetizare și studierea limbii ruse pe întreaga durată a școlarizării, din clasa a IV-a până în ultimul an universitar, ambele având o incontestabilă încărcătură politică. Alfabetizarea trebuia să cuprindă în învățământul primar întreaga generație de copii de vârstă școlară din acei ani și să recupereze toți analfabeții generațiilor anterioare (după unele statistici, probabil exagerate, 49% în mediul rural¹¹¹) și era motivată de nevoia de a atrage în opera de construcție socialistă pe toți cei care se puteau numi „oameni ai muncii”, analfabeții aflându-se practic în afara politicii. Marea provocare care nu putea fi rezolvată decât prin coerciție era numărul mare de cadre care trebuiau mobilizate în acest scop, cu deosebire în mediul rural, și a reacției scontat negative a multora dintre cei utilizați. În 1949, se vorbea de 10.000 de învățători și profesori dislocați la sate¹¹², dar și opoziția acestora, protestele și chiar refuzul declarat, fără teama pierderii locului de muncă, fiind pe măsură. În mult-invocata ședință cu inspectorii generali din noiembrie 1948, inspectorul de Cluj vorbește de 600 de cadre didactice care și-au dat demisia, deși se știa că pentru aceasta vor fi declarați sabotori ai reformei și nu vor mai fi primiți în învățământ¹¹³.

¹⁰⁹ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 347/1948, 22, 23.

¹¹⁰ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 237/1948, 79-81.

¹¹¹ Tismăneanu et alii, 296.

¹¹² *Ibidem*.

¹¹³ S.A.N.I.C., CC al P.C.R., Cancelarie, 58/1948, 18.

Acționau puternic împotriva alfabetizării și o serie de mentalități străvechi, potrivit cărora în școala comunistă se vor altera convingerile religioase ale copiilor, că fetele nu au nevoie de educație sau că prezența la școală obligă familia la cheltuieli suplimentare și se sustrage o forță de muncă activă agriculturii. În cele din urmă, chiar dacă analfabetismul nu a fost lichidat cum se declara triumfalist în 1952, creșterea nivelului educației a fost reală după cum știința de carte, ideologizată sau nu, reprezintă prima treaptă spre o înțelegere superioară a celui alfabetizat și a lumii din care face parte¹¹⁴.

Aceleași obiective declarat politice le avea și studierea limbii ruse, considerată o punte între români și popoarele Uniunii Sovietice, după un război devastator în care fusesem în tabere diferite și totodată o garanție că și pe această cale experiența marelui vecin din răsărit în construirea unei noi societăți putea fi mai ușor însușită.

Inițiat încă în toamna 1944, studiul acestei limbi a funcționat în școala românească din toamna anului următor, dar s-a generalizat, devenind obligatoriu prin legea învățământului din 3 august 1948. Și aici, ca și în cazul alfabetizării, marea problemă erau miile de cadre necesare asigurării catedrelor pe întreaga verticală a școlii românești.

O soluție, desigur departe de a acoperi nevoile, a furnizat Institutul de Studii Româno-Sovietice din București, Calea Victoriei 141, recent înființat, care a organizat cursuri de vară pentru 416 absolvenți care urmau a fi numiți pe catedre la 1 octombrie 1948, printr-o decizie a Ministerului Învățământului Public¹¹⁵. Nu era o operațiune simplă, graba și nevoia stringentă de profesori obligau autoritățile să încalce reguli bine stabilite și să-i primească pe cei mai mulți fără a-i obliga să completeze chestionarul autobiografic solicitat de serviciile de cadre. Acum, când cursurile se încheiaseră, se considera că cei mai mulți sunt necunoscuți și se presupunea că cel puțin o parte au fost în antecedente cetățeni români din Basarabia, reîntorși în țară, inclusiv ilegal, pentru că nu mai puteau suporta rigorile regimului comunist din U.R.S.S.

Ulterior, când institutul nu a mai fost presat, chestionarele au fost oferite spre completare și pe lângă rubricile standard, cunoscute deja de la școlile politice și I.C.D.uri, viitorii profesori erau întrebați dacă au mai lucrat în învățământ, dacă au mai predat limba rusă, dacă au făcut parte din mișcarea antifascistă înainte de 23 august și dacă sunt înscriși în A.R.L.U.S.(Asociația Română pentru Legăturile de Prietenie cu U.R.S.S.)¹¹⁶. La solicitările imperative ale ministerului, inspectoratele școlare au trimis în seria a doua de cursuri, după cum urmează, 16 candidați din București (între care 10 profesori, 2 bacalaureați, 3 absolvenți de școală normală și unul fără nicio calificare), 20 vin de la Cluj, între care un inginer agronom, un absolvent de seminar teologic și altul de liceu industrial, de la Brașov – 4, unul licențiat în filosofie este cotate „slab profesional și nu inspiră încredere”, iar de la Suceava o candidată e respinsă pentru că „nu face politică”. De la Galați, 3 din 9 sunt absolvenți ai unui liceu rus din localitate. E pusă pe liste și o învățătoare cu 30 de ani vechime, pensionată în 1947, dar foarte dornică să predea totuși limba rusă¹¹⁷.

¹¹⁴ S.A.N.I.C., CC al P.C.R., Cancelarie, 91/1952, 31.

¹¹⁵ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 345/1948, 2.

¹¹⁶ *Ibidem*: 23.

¹¹⁷ *Ibidem*: 46.

Nu lipsesc însă nici atitudinile extreme și o altă învățătoare se plânge că a fost amenințată cu moartea dacă perseverează în predarea limbii ruse în școală¹¹⁸.

Cu toate eforturile, în noiembrie 1948, la ședința de care am mai vorbit, se recunoștea deschis că „la clase au fost încadrați și profesori care n-au trecut prin cursurile Institutului Româno-Sovietic sau A.R.L.U.S.”, sau persoane provenind din armată, cei în cauză nefiind în niciun fel verificați. Îndemnul de la centru era să fie urmăriți, verificați și, dacă nu corespund, „să se ia și alte măsuri”¹¹⁹.

Fără a-și atinge obiectivele propuse pe termen scurt, studiul acestei limbi, la fel ca al oricărei alteia, a avut și o finalitate pozitivă. În următorii ani, după începutul precar de care a mai fost vorba, învățăceii adunați din toate colțurile țării și-au însușit ABC-ul didacticii (între timp s-a înființat și Institutul „Maxim Gorki” pentru studierea limbii ruse) și în destule cazuri ne-au apropiat pe noi, elevii de atunci, de marea literatură rusă și sovietică. Nu știu dacă ce am învățat atunci, în anii 1950, era chiar „limba lui Lenin”, dar în mod cert, ajutați și de avalanșa de traduceri, cele mai multe sub semnătura unor scriitori reputați, de la Tudor Arghezi la Cezar Petrescu și nu numai, orele de limba rusă ne-au facilitat cunoașterea lui Pușkin, Dostoievski și Cehov, citiți mereu de atunci cu satisfacția descoperirii unei mari culturi¹²⁰.

Dar în birourile Ministerului Public erau abordate în vara 1948 și primele planuri de învățământ ale școlii comuniste, publicate într-o broșură înaintea deschiderii anului școlar 1948/1949. Cum varianta propusă pentru învățământul elementar nu este completă, le vom prezenta doar pe cele destinate învățământului mediu, pentru licee teoretice, licee clasice, încă în ființă, și școlilor pedagogice.

Tabelul nr. 1: Plan de învățământ școli medii¹²¹

Clasele	Clasa a VIII-a	Clasa a IX-a	Clasa a X-a	Clasa a XI-a
Limba română	3	3	3	3
Limba rusă	3	3	3	3
A doua limbă	2	2	2	2
Istoria	2	2	3	3
Geografia	2	2	2	2
Filosofia			2	2
Constituția				1
Matematica	5	5	5	5
Fizica	2	2	2	2
Chimie		2	2	2
Științele naturii	2	3	2	2
Higiena (sic!)	1	1	1	1
Educația fizică	1+2	1+2	1+2	1+2
Muzica	1			
Desen	1	2	2	2
Aplicații practice	1	2	2	2
Activități educative	1	1	1	1
	29	32	34	35

¹¹⁸ S.A.N.I.C., CC al P.C.R., Cancelarie, 58/1948, 14.

¹¹⁹ S.A.N.I.C., CC al P.C.R., Cancelarie, 58/1948, 30, 31.

¹²⁰ Teodorescu, 2015b, 54.

¹²¹ S.A.N.I.C., M.C.L.P., 284/1948, 10 verso.

Tabelul nr. 2: Plan de învățământ licee clasice¹²²

Clasele	Clasa a VIII-a	Clasa a IX-a	Clasa a X-a	Clasa a XI-a
Limba română	5	5	4	4
Limba rusă	3	3	3	3
Limba latină	2	2	2	2
Limba elină		2	2	2
Istoria	2	2	3	3
Geografia	2	2	2	2
Filosofia			2	2
Constituția				1
Matematica	5	5	5	5
Fizica	2	2	2	2
Științele naturii	2	3	2	2
Chimie		2	2	2
Higiена (sic!)	1			
Educația fizică	1+2	1+2	2	2
Muzica	1			
Desen	1	1	1	1
Aplicații practice	1	1	1	1
Activități educative	1	1	1	1
	31	34	34	35

Tabelul nr. 3: Plan de învățământ școli pedagogice¹²³

Clasele	Clasa a VIII-a	Clasa a IX-a	Clasa a X-a	Clasa a XI-a
Limba română	5	4	4	4
Limba rusă	3	3	3	3
Istoria	2	2	3	3
Geografia	2	2	2	2
Constituția				1
Economia politică			2	
Filosofia			1	2
Pedagogia	2	2	3	2
Didactica și practica pedagogică		2	4	6
Legislația școlară				1
Matematica și contabilitatea	4	3	3	3
Fizica	2	2	2	2
Chimie		2	2	2
Științele naturii și Agricultură	2	2	2	2
Higiена (sic!)	1	1	1	1
Educația fizică	3	3	2	2
Muzica	2	2	2	2
Desen	2	2	1	1
Lucru manual	2	2	1	1
Activități educative	2	2	1	1
Total ore	34	36	39	41

¹²² S.A.N.I.C., M.C.I.P., 284/1948, 11.¹²³ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 284/1948, 14 verso.

Din păcate nu s-au păstrat, ca în cazul Legii de organizare a ministerului variantele de lucru, comentariile noastre referindu-se astfel numai la documentul finit. Schimbările față de vechile curricule sunt deocamdată infime, modelul francez impus de Haret, utilizat de altfel și de școala rusă și mai apoi sovietică este restaurat în toate dimensiunile sale.

Remarcăm deci un relativ echilibru între disciplinele umaniste, limba română cu limbile străine studiate, istoria, căreia îi adăugăm și geografia, acoperind 12 ore, tot atâtea cât și matematica, fizica, chimia și științele naturii, dar numai la clasa a X-a. Atrage atenția atât numărul de ore atribuit limbii ruse, trei în toate clasele, și chiar al orelor de istorie, câte 3 la clasele terminale ale liceului. Cum se vede, deocamdată sunt păstrate și liceele clasice, unde limba română se studiază în 5, respectiv 4 ore, limba latină în câte două și, desigur, și limba elină își are locul ei. Pregătirea de cultură generală e susținută și prin marele număr de ore de matematică, 5 la toate clasele liceelor teoretice și chiar clasice. Școlile pedagogice, cu durata de 4 ani, au un plan de învățământ complicat, în care disciplinele de cultură generală sunt egal distribuite cu cele didactice și cu practica pedagogică, se studiază de asemeni matematica, asociată cu contabilitatea și științele naturii cu practica agricolă. Singurele noutăți sunt legate de disciplinele ideologice, filosofia, studiată în clasele X-XI la liceele teoretice și clasice și economia politică, în anul III, cu două ore la școlile pedagogice.

Impresionează de asemeni, comparativ cu discuțiile care se fac azi, numărul mare de ore săptămânal din programul elevilor, între 29 și 35 la liceele teoretice, între 31 și 35 la cele clasice și între 34 și 41 la școlile pedagogice, ceea ce, în condițiile a șase zile de lucru înseamnă aproape 6 ore zilnic la teoretic și clasic și aproape 7 la pedagogic.

În chestiuni de conținut, este cert că cel mai afectate au fost disciplinele umaniste, limba și literatura română, istoria și filosofia. La reuniunea cu inspectorii teritoriali, organizată de minister, s-a afirmat astfel răspicat că vechea literatură era „îmbibată cu misticism în prezentarea metafizică a fenomenelor”, echivalate cu „cele mai redutabile mijloace ale dușmanului de clasă” și atunci e de preferat o selecție care ar putea induce unele lipsuri în pregătirea culturală a elevilor, oricum de preferat „otravei care s-ar strecura altfel în sufletele lor”¹²⁴.

Pentru elevii acelor ani, grila evaluării literaturii române din perspectiva așa-zisului realism-socialist alegea din marii clasici doar operele care puneau în evidență revolta socială, anula aproape în întregime literatura interbelică și introducea în studiu autori ai clasei muncitoare precum Ion Păun Pincio sau Dumitru Theodor Neculuță, alături de obscurul versificator A. Toma intrat a doua zi după moarte, în 1954, într-o uitare completă, dar lăudat cât cuprinde în acei ani și romanelor scrise la comandă politică, printre ele fiind și cel semnat (s-a zis) de Mihail Sadoveanu, „Mitrea Cocor”, repede distins cu o mulțime de premii și chiar și ecranizat.

Istoria, ca disciplină școlară, a preocupat conducerea comunistă încă din anii 1946/1947. Nevoia unei schimbări radicale se impusese încă din 1946, când Mihail Roller, viitor șef de secție la C.C. al P.C.R.¹²⁵, se întâlnise cu ministrul Voitec, căruia

¹²⁴ S.A.N.I.C., CC al P.C.R., Cancelarie, 58/1948, 61.

¹²⁵ S.A.N.I.C., CC al P.C.R., AP, 106/1946, 2, vezi și Teodorescu, 2015a, 29.

îi prezentase mai multe manuale de specialitate pentru care obținuse greu avizul. Cert este că în anul următor apărea sub redacția sa prima ediție a manualului de istorie a României, ulterior istorie a R.P.R. în a cărei prefață se puteau afla „deosebirile structurale față de istoriile precedente: reflectarea dezvoltării societății omenești în întreaga ei complexitate pe baza studiilor premergătorilor noștri și unei largi documentări”. Și aici dificultățile întâmpinate nu au fost puține. „Frământările sociale (a se citi lupta de clasă) nu au preocupat cercetarea istorică anterioară și au lipsit monografiile de epoci și de personalități” (ceea ce a obligat la lungi explicații). Nici prefața ediției din 1948 nu este mai explicită și abia în 1952 se întrevăd mai clar direcțiile noi pe care s-a axat programa și implicit manualul: „lupta de clasă, instituțiile feudale, rolul monopolistilor anglo-americieni, dușmani dintotdeauna ai poporului român, social-democrația de dreapta, agentura burgheziei în sânul mișcării muncitorești și, desigur, rolul Partidului Comunist din România în lupta pentru libertate, socialism și independență națională”¹²⁶.

Atribuind istoriei o importanță deosebită în propaganda politică, potrivit modului în care era interpretată, era firesc să i se acorde un număr sporit de ore. Astfel, la clasele inferioare ale liceului se păstrau pentru istoria antică și medievală două ore, la clasa a X-a, două ore, plus o oră de istorie a României până la 1821, alte trei ore fiind rezervate pentru clasa a XI-a, unde se studia, firesc, mersul istoriei românilor de la 1821 până în prezent (cu observația că în unele locuri istoria României se studia integral doar în clasa a XI-a, încălcându-se astfel prevederile planului de învățământ). Răspunsul autorităților era să se planifice materia în așa fel încât cursul să poată fi acoperit și într-un an¹²⁷. Predarea acestei discipline era aliniată concepției materialismului dialectic și istoric ce segmenta dezvoltarea societății în cinci moduri de producție și orânduirii și că lupta de clasă era considerată cel mai important factor de progres.

În ce privește filosofia, în anul școlar 1948/1949 se studia doar istoria sa, desigur într-un spirit nou¹²⁸. La Constituție, programa prevedea teme despre lupta de clasă, care potrivit concepției staliniste „se ascute în fiecare clipă”, despre superioritatea constituțiilor socialiste față de cele burgheze pentru care drepturile și libertățile cetățenești practic nu există și se cerea profesorilor să prezinte elevilor toate acele reforme care jalonau mersul construcției socialismului în România, inclusiv cele care nu fuseseră anunțate la data elaborării programei¹²⁹.

Conținuturile programei la alte discipline, cum ar fi Pedagogia la liceele de profil sunt și mai explicite, întrucât ele par a fi destinate mai degrabă viitorilor învățători din Uniunea Sovietică, temele cuprinse prezentând o avalanșă de revoluționari democrați ruși, doar o parte din ei cu preocupări în această specialitate, amestecați cu filosofi și scriitori de secol XIX, cu liderii revoluției de la 1917 și, desigur, cu corifeii pedagogiei sovietice din ultimii 50 de ani, totul declanșat de o scurtă introducere în care sunt prezentați Immanuel Kant și Johann Herbart¹³⁰. Până și melodiile recomandate

¹²⁶ Roller, 1952, VII-VIII.

¹²⁷ S.A.N.I.C., M.C.I.P., Cancelarie, 58/1948, 45.

¹²⁸ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 116/1948, 127.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ *Ibidem*: 89.

spre a fi studiate și fredonate, părți componente ale repertoriului muzical la serbările școlare sunt covârșitor rusești și sovietice. Astfel, la unison, ar trebui cântate imnul R.P.R., dar și imnul sovietic și Internaționala (e drept, compusă de autori francezi, Eugène Pottier, la 1871 textul și Pierre Degeyter – muzica), la care se adaugă Imnul tinereții, sovietic, Porniți înainte, tovarăși, vechi cântec revoluționar, Marșul tineretului democrat, sovietic, și trei piese românești recente: Marșul brigadierilor, Marșul U.T.M. și Marșul tineretului. Pentru cor sunt avizate Cantata despre Stalin, două cântece populare, unul ucrainian, celălalt rus, la paritate cu două melodii populare românești și Slavă ție, stea curată (din partea cu cor a Simfoniei a IX-a de Bethoven)¹³¹.

Aceste programe trebuiau dezvoltate în manuale despre care Legea învățământului afirma clar că vor fi unice. În noiembrie 1948 lucrarea era departe de a fi gata, dar din Minister se spunea că „la elementar sunt toate, dar este lipsă de tiraj, la clasele V-VII sunt gata toate, în cea mai mare parte, iar la mediu, Editura Didactică și Pedagogică face mari eforturi să le încheie”. Situația nu e deloc îmbucurătoare, dar la sfârșit se spune că nu e cazul să ne grăbim, pentru că astfel vom pune la îndemna copiilor manuale necorespunzătoare¹³².

Chiar dacă subiectul nu apare decât tangențial în actele M.I.P., câteva indicii arată dificultăți serioase. La istorie, funcționează din 1947 un manual unic și, deși s-au scos patru ediții în opt luni (până în iunie 1948), lipsurile recunoscute în prefața unei ediții ulterioare nu au putut fi înlăturate, tot ce s-a putut face fiind corectarea unor erori tipografice¹³³. Se mai vorbește, tot în ediția din 1952 și de alte îmbunătățiri, aici, învățătura lui Stalin, care pune accent pe istoria popoarelor, fiind decisivă¹³⁴.

În chinuri grele se naștea și manualul de geografie pentru clasa a IX-a, pentru care au fost solicitați să refere Mauriciu Kandel și arheologul Dumitru Tudor, autor la Istoria României a lui Roller și licențiat în antecedente și în geografie. Cel dintâi ar vrea să se scoată elogiile aduse lui Carol I (?) și să se pună accent pe avântul luat de economie după naționalizare (în noiembrie 1948 trecuseră de atunci abia 5 luni). Ulterior el revine cu observația că nu se acordă atenție regiunilor istorice ale României, ci doar celor naturale¹³⁵. La rândul său, Dumitru Tudor deplânge prea strânsa legătură cu manualul lui Roller și, deși nu este împotriva influențelor, ar dori „ca ceea ce s-a împrumutat să fie redat cu alte cuvinte”¹³⁶. Situația e complicată, alți referenți au desființat manualul și nu e clar dacă până la urmă în această formă el a mai ajuns la elevi.

Pentru că obediența față de modelele sovietice era linia obișnuită și nu numai în învățământ, pentru disciplinele științifice au fost preluate ad-litteram manualele care funcționau în țara marelui vecin din răsărit. Procedeu verificat în practică și de cel mai mare succes, încât mai erau valabile și la jumătatea anilor 1950, când le-a folosit și generația celui care scrie. Matematica sau fizica sunt la fel în toate limbile pământului și pentru toate regimurile politice. Problema era în acele detalii care

¹³¹ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 116/1948, 108-109.

¹³² S.A.N.I.C., CC al P.C.R., Cancelarie, 58/1948, 44.

¹³³ Roller, 1952, III-IV.

¹³⁴ Roller, 1952, III.

¹³⁵ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 116/1948, 9-10.

¹³⁶ *Ibidem*: 18.

țineau de istoria științelor, unde savanții și inventatorii ruși dețineau întâietatea absolută. De pildă, Lomonosov, un savant rus din secolul al XVIII-lea descoperise legile gravitației și, în același secol, un mujic rus genial, Polzunov, schițase prima mașină cu aburi.

Într-o analiză la Ministerul Învățământului Public se recunoștea deschis în toamna 1948 că așezarea nouă a școlii a produs numeroase „greutăți” între cele mai serioase fiind lipsa profesorilor calificați care nu ne dă însă motive să spunem că școala nu merge „cum ar vrea dușmanii noștri”. E clar că mulți învățători promovați după cursuri de scurtă durată să predea la școala de 7 ani în extindere nu sunt pregătiți suficient, dar, crede autorul acestui demers, e nevoie să le stimulăm entuziasmul și buna credință¹³⁷.

Un an mai târziu, problema e departe de a fi rezolvată, chiar dacă luăm în serios un plan de cadre care evaluează lotul existent, necesarul la 1 septembrie 1949 și evident numărul de cadre noi care să completeze necesitățile.

Tabelul nr. 4: Plan de cadre la 1 septembrie 1949¹³⁸

		31/08/1949	Necesar 1/09/1949	Spor de cadre noi
Alfabetizarea		55000	55000	
Învățământ preșcolar /educatoare		4011	4820	809
Învățământ elementar Învățători I-IV	Total	47183	50511	3329
	Urban	9527	9688	
	Rural	37655	40823	
Profesori V-VIII	Total	16196	21496	5300
	Urban	7170		
	Rural	9026		
Învățământ mediu		6545	6416	
Școli speciale		128	128	
Învățământul superior	Profesori	555	635	80
	Conferențieri	584	648	67
	Șefi de lucrări	337	442	105
	Asistenți	949	1375	426
	Preparatori	149	430	281

Să constatăm pentru început că școala rurală este în mare deficit și că acoperirea catedrelor școlii de șapte ani cu învățători l-a sporit și mai mult. Numărul de educatoare lipsă din cămine și grădinițe ar fi putut fi mult mai mare dacă această treaptă a școlii ar fi fost obligatorie. Asupra învățământului universitar nu insistăm. Este însă clar că epurările masive din anii anteriori, ca și cele care vor urma au descompletat zeci de catedre. Este însă corect, potrivit piramidei funcțiilor în școala superioară, ca necesarul de asistenți, preparatori și șefi de lucrări să fie mult mai mare decât cel al profesorilor și conferențiarilor.

Am încheia evocând un bilanț al situației din învățământul preuniversitar, realizat la o ședință de analiză pe probleme educative, unde impresia generală este că

¹³⁷ S.A.N.I.C., CC al P.C.R., Cancelarie, 58/1948, 100.

¹³⁸ S.A.N.I.C., M.C.I.P., 125/1948, 2.

autoritățile administrative sunt cert depășite de nenumăratele provocări cărora ar trebui să le pună capăt. „Democratizarea” școlii, din perspectiva raporturilor între conducerile lor administrative și sindicate, mai are pași mulți de făcut, cum a arătat-o un eșantion reprezentativ, desprins în paginile anterioare din arhiva M.I.P. Starea de tulburare din școală este agravată uneori și de organizațiile elevilor, grupate în U.A.E.R. (Uniunea Asociațiilor de Elevi din România), nu întotdeauna dornice să fie îndrumate de direcțiile de școli și de profesori, precum și de organizațiile U.T.M., deși se fac în această direcție nenumărate recomandări.¹³⁹ Adăugați în școli și prezența organizațiilor A.R.L.U.S., cu structuri și activități proprii, care strâng cotizații, care dezvoltă legături cu alte organizații asemănătoare, dar care ar trebui să-și coordoneze activitatea după ordinele M.I.P.¹⁴⁰

Acțiunea concomitentă a tuturor acestora, chiar atunci când este dominată de bune intenții, pare a contraveni conducerii unice, centralizate, și stârnește uneori concluzii hilare. Unii inspecitori întreabă, spre exemplu, ce este bine să se cânte la începutul cursurilor, Imnul R.P.R. sau Internaționala. La care se răspunde că un „Bună dimineată” este suficient¹⁴¹.

Probleme delicate pune, de asemenea, relația cu biserica, mai cu seamă în Transilvania, unde s-au desființat multe școli confesionale. Recomandarea este ca în raporturile cu această instituție „nici să fie susținută, dar nici combătută”. Arma cea mai redutabilă nu este „lupta ideologică și propaganda anti-religioasă”, ci „eliberarea economică, materială și socială, care va duce treptat la desființarea apăsării și a superstiției religioase”¹⁴².

Starea școlii, așa cum e prezentată de unii inspecitori, pare însă dezastruoasă. În Târnava Mică lipsesc localurile, în primar sunt acoperite manualele doar în proporție de 70%, în corpul didactic 80% au fost legionari, iar organizația P.M.R. nu permite angajarea lor, ca și a altora care au refuzat să semneze unirea Bisericii greco-catolice cu Biserica Ortodoxă. Frământările religioase s-au încheiat în școli, se conchide, când au fost numiți în fruntea lor oameni de partid¹⁴³.

Nu insistăm asupra modului în care e definită superioritatea școlii comuniste față de toate celelalte sau felul în care sunt privite activitățile educative, în fond, obiectivul principal al reuniunii. Impresia generală a celui care citește azi procesul-verbal al ședinței este acela al unui dialog între surzi, conducerea ministerului, dealtfel foarte relaxată și în general împăciuitoare, adresându-se unor funcționari județeni, copleșiți de zeci de probleme și în totul lipsiți de soluții.

Arhiva M.C.I.P. pentru anii 1947-1948 abia în ultima vreme pusă la dispoziția cercetătorilor și publicului interesat, pe lângă confirmarea unor aprecieri de multă vreme știute, a adus și o privire dinăuntru asupra școlii românești într-un moment de răscruce. Asaltul comunist asupra învățământului, cu obiectivul de a-l curăța de indezirabili și oponenți și a-l alătura unor standarde înalte de civilizație nu avea cum să reușească pe termen scurt.

¹³⁹ S.A.N.I.C., CC al P.C.R., Cancelarie, 58/1948, 72.

¹⁴⁰ *Ibidem*: 82.

¹⁴¹ *Ibidem*: 81.

¹⁴² *Ibidem*: 54.

¹⁴³ *Ibidem*: 19-21.

Punerea în lucrare a unui program ambițios care ar fi trebuit să ridice societatea românească la standarde culturale înalte precum alfabetizarea completă, extinderea școlii de 7 ani, inclusiv în lumea satului, diversificarea școlii medii cu accent pe liceele tehnice, se rezolva exclusiv prin mijloacele ideologizării forțate, coerciției și represiunii, un proiect luminos dus însă la capăt cu mijloace întunecate. Mai mult decât atât, în strategia generală, dar și în tacticile lor, comuniștii păreau a ignora situația economică de atunci a României, o țară totuși subdezvoltată, secătuită de un război necruțător și de datoriile ruinătoare care au urmat, cu o școală cronic subfinanțată și, în consecință, în totul lipsită de resurse materiale. Nici în ce privește situația resursei umane disponibile, situația nu era mai bună, schimbarea și progresul școlii nu se puteau realiza decât sporindu-i calitatea, ceea ce în anii aceia a fost departe de necesități câtă vreme sute de învățători și profesori erau „comprimați”, hărțuiți și manipulați și în anumite situații reținuți, de multe ori fără judecată în gulagul comunist.

Abia câțiva ani mai târziu, după repetate analize care îi arătau clar eșecul, conducerea politică a slăbit tensiunea și treptat a permis supraviețuitorilor anilor grei ai represiunii să se întoarcă de-acolo de unde fuseseră izgoșiți.

Din tumultul acelor ani îndepărtați, ceea ce rămâne este efortul eroic al unei bune părți a corpului didactic prezent atunci în școli, oameni care în timpuri complicate și dușmănoase nu și-au trădat menirea și au salvat în cele din urmă școala, dându-ne nouă, generațiilor de elevi de atunci șansa de a nu ne irosi viața.

Referințe

- S.A.N.I.C., M.C.I.P. = Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Dosarele 344/1947 și 383/1947, precum și 108/1948, 109/1948, 112/1948, 116/1948, 125/1948, 284/1948, 335/1948, 345/1948, 347/1948, 356/1948, 397/1948.
- S.A.N.I.C., CC al P.C.R., Cancelarie = Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Cancelarie, Dosarul 58/1948, 91/1952.
- S.A.N.I.C., CC al P.C.R., SPA = Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Propagandă și Agitație, Dosarul 106/1946.
- M.O. (3 august 1948) = Monitorul Oficial, Partea I A, Anul CXVI, 177, p. 6322-6324.
- M.O. (29 octombrie 1948) = Monitorul Oficial, Partea I A, Anul CXVI, 252, p. 8597-8598.
- Bărbulescu, Mihai; Deletant, Dennis; Hitckins, K.; Teodor, Pompiliu (1998) *Istoria românilor*, București: Editura Enciclopedică.
- Scurtu, Ioan; Alexandrescu, Ion; Bulei, Ion; Mamina, Ion (2001) *Enciclopedia de istorie a României*, București: Editura Meronia.
- Tismăneanu, Vladimir; Dobrinco, Sorin; Vasile, Cristian (2007) *Raport final (al Comisiei Prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România)*, București: Editura Humanitas.
- Cristian, Vasile (2004) *Educație și ideologie în România între anii 1948-1953*, în „Revista de istorie”, serie nouă, tom XIII, nr. 5-6, p. 121-140, septembrie-decembrie.
- Deletant, Dennis (1997) *Românii sub regimul comunist*, București: Fundația Academia Civică.
- Someșan, Maria (2004), *Universitate și politică în deceniile 4-6 ale secolului XX. Episoade și documente*, București: Editura Universității din București.
- Teodorescu, Bogdan (2015a) *Învățământul superior de istorie la București în primii ani ai stalinismului*, în „Studii și Articole de Istorie”, LXXXV, p. 17-39.
- Teodorescu, Bogdan (2015b) *Et in Arcadia Ego. Memorii. Amintiri dintr-un alt veac. I*, București: Editura Lumina Tipo.